

УЧЕСТВОВАЊЕ ПОЉСКИХ РЕВОЛУЦИОНАРА У ЖИВОТУ БЕОГРАДА ПОЧЕТКОМ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

Пољска је крајем XVIII века пропала. Њу су у три маха (1772, 1793 и 1795.) делили суседи, и тако је потпала под власт Аустрије, Пруске и Русије. Српски народ је осудио поделу Пољске као крајње неправичан чин. Зато су Срби, кад год су хтели да осуде какву неправду, учињену коме било, говорили: „Поделише га ка' краљеви Пољачку.“ Пољаци се нису мирили са поделом своје отаџбине, па су наставили борбу за њено ослобођење. Дизали су устанке, а после њихових неуспеха многи су одлазили у емиграцију, нарочито интелигенција, и тамо су настављали борбу. Тако су чинили и они Пољаци који су се борили за време буне 1848/49, чији је легион из Мађарске спасао 1849. Србија, када га је пропустила преко своје територије да пређе у Турску. Неки од бораца ове легије, као и из познатог пољског устанка 1863, који су такође морали емигрирати, нашли су азил у Београду, где су учествовали у његовом животу. Њих су у томе помагали и они Пољаци, који су били разасути по другим земљама. Овај прилог је најбољи сведок о томе.

1. О Пољаку грофу Антонију Језорањском учитељу у Жаркову

Године 1840. основана је школа у Жаркову код Београда, која је једна од најстаријих школа у околини овога града. Први учитељ у овој школи био је полуписмени Чола, сељак из Срема. Он је ту учитељовао свега две године. По његовом одласку школа је престала да ради. После обнављања рада неко време у тој школи је учитељовао и пољски гроф Антоније Језорањски.¹

Антоније Језорањски родио се 13. јуна 1821. г. у Варшави. Маја 1848. г. отишао је илегално у Галицију, и тамо се повезао са Пољацима који су помагали буну у Мађар-

ској. Ускоро је и сам отишао у Мађарску и ступио у одред пољских легионара, коме је на челу био генерал Бем, који је без успеха настојао да Мађаре измири са Словенима. Због тога је и одред у коме је служио Језорањски водио борбу противу војске бана Јелачића, када је овај напредовао ка Пешти.²

Када је пропала буна у Мађарској, пољски одред од 1000 људи, у коме је био и Језорањски, прешао је Дунав 18. августа 1849. г., па је преко Србије отишао у Бугарску, која је тада била под Турском. Језорањски је у децембру исте године отишао у Цариград. Ту је остао по савету водећих Пољака грофа Владислава Замојског и Михаила Чајковског. Ускоро га је примио Азис-паша, који је био родом из Босне, и који је говорио матерњим језиком српскохрватским. Паша му је предложио да као официр ступи у турску службу, да ради на организовању турске војске и да у њој заведе европску администрацију. Када је Азис-паша наименован за команданта турске посаде у Београду, са њим је пошао и Језорањски.³ На путу говорио му је Азис-паша о свом тешком задатку. Влада турска хтела је да Србија напредује, говорио је паша, али Москва оптужује Турке. По савету паше Језорањски је добро научио српскохрватски језик, и имао је да се представља као да је Србин. Због тога је Језорањски морао променити име и отада звати се Антоније Јовановић, па је под тим именом био познат и на Истоку. Чим је дошао у Београд и добио исправе од Азис-паше, посетио је у Зданију код јелена пољског агента Леноара (Људвика) Звјерковског, који је био из Цариграда обавештен о његовом доласку. Леноар му је рекао да се радује што је дошао, јер ће му помоћи у раду на сузбијању руског утицаја на Словене под Турском, и напоменуо да српска влада прима његове савете. Том приликом похвалио

га је што учи српскохрватски и саветовао га је да се представи као Србин, макар и имао слаб изговор у језику, јер ће Срби мислити да је Пречанин. Тада је Леноар отишао паши у посету, коме је рекао да је кнез Александар добар и сентименталан човек, али је млак, и зато водећу улогу у влади има Гарашанин, а Вучић има највећу популарност у народу, док се страни конзули мешају у српске ствари, а народ да је противу Турака. После тога, Језорањски је провео неколико недеља организујући турску војничку посаду у Београду, јер ју је претходни паша оставио у нереду.⁴

Леноар је Језорањског упознао са истакнутијим Србима, од кнеза до трговца Манојла Јокића, школованог и бистрог Србина, пријатеља Пољака, нарочитог поштоваоца кнеза Чарториског, који је стајао на челу пољске емиграције у Паризу. Пошто је Језорањски имао мало посла у служби код паше, који се састојао из подношења дневних рапорта и поправке тврђаве, све слободно време проводио је учећи српскохрватски језик и српскохрватску књижевност. Лекције му је давао Матија Бан.

Тада су у Београд били дошли још неки Пољаци. Међу њима био је и историчар Франђишек Духињски. Он је имао да замени Леноара, који је био оболео, јер му се била отворила рана добијена на Кавказу, па ју је требало лечити. Леноар, пред одлазак у Париз, упознао је Језорањског са Духињским. Други Пољаци били су другови Језорањског из борбе за време буне у Мађарској. Лишчински, рудар, запослио се у Мајданпеку, и код себе је запослио младог Пјотрковског, сина пуковниковог. Дроздовски, шумарски радник, постао је касније директор државних шума. Осим ових, били су ту и Јан Тишкјевич, Моравјецки и Мадејски, које је био рањен у главу код Темишвара. Моравјецки је био послат из Цариграда за секретара пољске агенције у Београду.⁵

Сви ови Пољаци били су у Београду пре августа 1850. г. Духињски је, у једном рапорту упућеном из Београда пре 4. августа исте године, јављао Чајковском у Цариград да су дошли у Београд млади Пољаци: гроф Тишкјевич, запослен као момак код столара, Језорањски, син високог чиновника, као момак код циркулика, весели Пјотрковски, син пуковника из 1830. г., као момак код обућара, и други.⁶ Духињски је јављао Чајковском 19. септембра 1850. г. да треба помоћи овим младим људима који су дошли из Шумле: Језорањском, Тишкјевичу и Пјотрковском, да не умру од глади, па га је питао да ли би могли наћи посао у Цариграду.⁷ Уз рапорт од 4. октобра исте године

Духињски је послао писмо Језорањског, које је овај упутио Чајковском, и додаје да је Језорањски дошао из Шумле, па је тражио новац за њега и другу двојицу који су дошли с њим.⁸ Према овоме поуздано се зна да је Језорањски дошао у Србију у првој половини 1850. г., а не 1852. г., како је он сам навео у својим мемоарима.⁹

Према мишљењу Језорањског Духињски није умео да обавља послове пољског агента. Он је био више научник него политичар, и није умео да чува тајне, нарочито о питањима на којима је радио: о споразуму о давању зајма од стране Србије Турској и добијању наследног права за кнеза Александра, што би одобриле и западне силе. Када се сазнало о његовом неуспелом раду, морао је побећи Азис-паши, а одатле у Цариград. Тада је пољска агенција изгубила углед у Београду, и тешко је било наћи Пољака који би је могао водити. Због тога је опуномоћен Матија Бан да води агенцију.¹⁰

У време напада Омер-паше на Црну Гору, Језорањски је однео на Цетиње писмо кнеза Александра. Томе путу посветио је нарочиту пажњу у својим мемоарима. Он за Његоша каже да је био „човек веома образован. Познавао је све дипломатске ствари европске и освајачке Москве. Подносио је утицај Москве, али није јој допустио да се меша у ствари његове државе“. Москва, да би проширила утицај у Црној Гори, довела је на престо кнеза Данила, и зато је он слушао руског цара. Већ у почетку владавине пошао је на суседне Турке. Омер-паша је био послао 30.000 војника да умири Црну Гору, али у томе није успео. Он је слао извештаје Азис-паши, а овај у Цариград, и Турска је имала да проучи спорна питања. Гроф Замојски утицао је у Лондону на енглеску владу, да склони Турску да преговара и уступи Црној Гори нешто терена у Херцеговини, и да јој да неку одштету, а Црна Гора је имала да даде обећање да неће више нападати. На томе је радио и енглески конзул у Београду и енглески амбасадор у Цариграду. У овоме раду суделовао је и пољски агент у Београду Матија Бан. Он је са енглеским конзулом предложио да се поведу тајни преговори, као да је то обострана жеља, а од кнеза Александра издејствовао је писмо за кнеза Данила. На предлог Бана послат је у Црну Гору Језорањски, а пратио га је на путу трговац Лука Хацић, који је одржао везе и у Црној Гори, где је куповао коже. Азис-паша је обојицу препоручио Омер-паши, који је омогућио Језорањском пут преко Херцеговине.¹¹ Хацић је у то време остао код паше, наводно због болести, и тако је сам Језорањски прешао границу. При том преласку

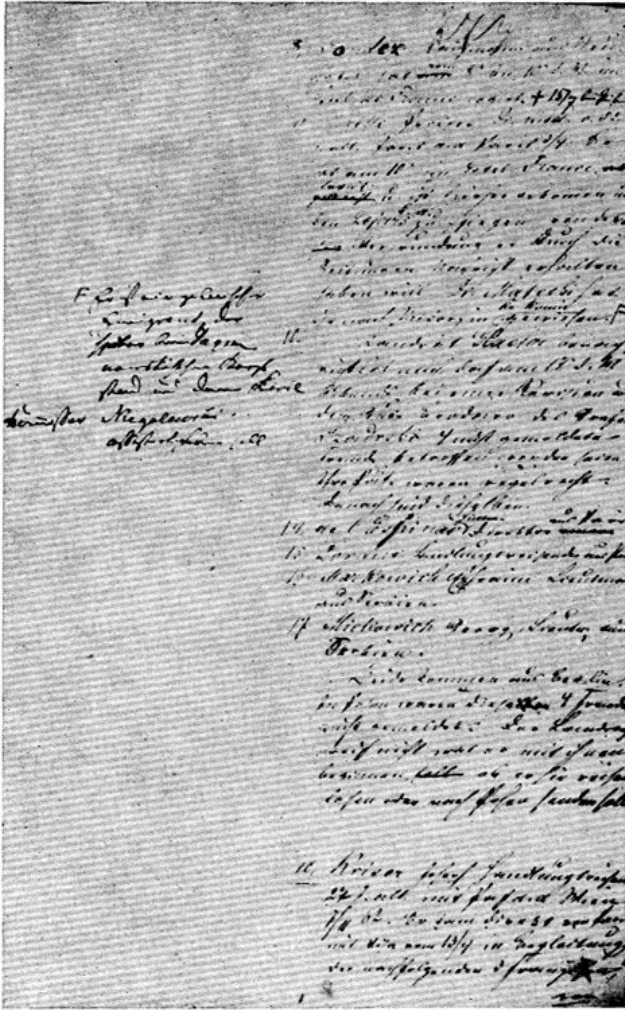
Сл. 1. — Генерал Језорањски уочи битке на Кобиланки
(J. Grabiec, Rok 1863, Poznań 1913, 320)

Fig. 1. — Le général Jeziorański la veille de la bataille de Kobilanka

Црногорци су га ранили, али када се приказао као Србин који носи кнезу писмо, одвели су га на Цетиње кнезу Данилу. Језорањски се брзо вратио са Цетиња носећи писмо за кнеза Александра.¹²

За време Кримског рата Језорањски је отишао у Цариград, јер се надао да ће тај рат донети слободу и Пољској. Вест о потписивању мира у априлу 1856. г. поразила га је, и он се, после дугог размишљања решио да се врати у Београд. То је било у другој половини јуна 1856. г. Путовао је преко Варне и Крагујевца. На броду се нашао с Луком Хацићем, кога није виђао последње године. Овај је жалио Пољаке, јер је знао за њихове наде које су везивали за Кримски рат. На броду се упознао и с пољским књижевником Романом Зморским, који је путовао да упозна Србију.¹³ Сам Чарториски је помагао Зморског, како би за време рата био на Истоку. У том циљу тамо је био отишао и Мицкјевич. Када су Зморски и Језорањски дошли у Крагујевац у кућу трговца Алексијевића, побратима Лу-

ке Хаића, били су лепо дочекани. На челу софре седео је Зморски, који није умео да се снађе кад га је млада домаћица пољубила у руку, јер до тада није био чуо за тај обичај. У Београд су стигли почетком јула 1856. г. Зморски је већ уз пут почео да учи српскохрватски језик, а кад су дошли у престоницу, упознали су га са виђенијим Србима, међу којим је био и Милован Спасић, директор школе, пријатељ Пољака, који му је дао обавештења о нашем језику, књижевности и писцима Матији Бану, Љубомиру Ненадовићу, Ивану Гундулићу, који је написао епопеју засновану на пољској историји, Вуку Караџићу и другим. Спасић је Зморском испричао једну причу, у којој се говорило о везама Срба и Пољака. Према тој причи Срби су срећно живели на северу иза планина, били су многобројни, али имали су несрећног краља. Њему је била умрла жена, оставивши малог сина. И друга жена родила му је сина. Њој је било криво што неће њен син наследити оца, па је удесила да се краљу каже како старији

Сл. 2. — Полицијски извештај у Познању од од 18. априла 1863, у коме се наводе имена Јеврема Марковића и Георгија Мицковића

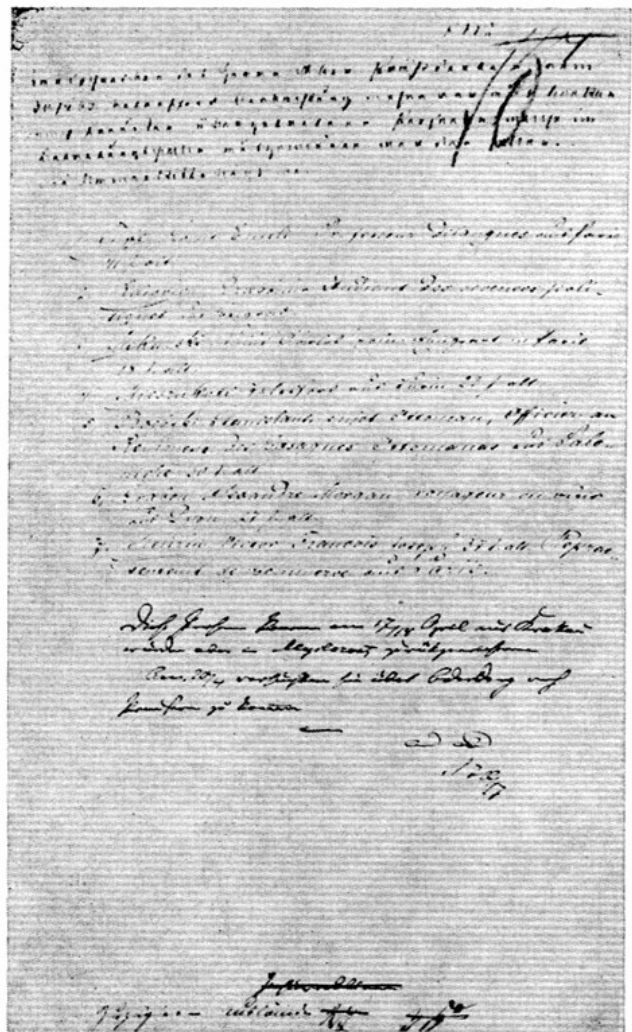
Fig. 2. — Rapport de la police de Poznan, daté du du 18 avril 1863 citant les noms de Jevrem Marković et Georgije Micković

син жели да га смакне и преузме престо. Краљ се наљути и сина прогна из земље, давши му доста злата. Пријатељи краљевића замоле краљицу да интервенише код краља. Она их тада укори што су рђаво васпитавали краљевића и пошље их да иду са њеним „raserbom“ — пасторком куда их очи воде. Отада они који су пошли са краљевићем звали су се „Ра — sierbami“, и населили су се иза једне велике планине и једне реке, а то су Карпати и Дунав. Сам крај у коме су се населили, пошто је одбачено „Ра“, људи су назвали „Сербија“, а оне који су населили „Србима“. На то је Зморски рекао да и у Пољској има прича о краљу који је био проклет од народа. Он је умро од уједа миша, и назвали су га „Roriel“, па је, можда, могао бити баш тај краљев син, од друге жене.

По повратку у Београд Језорањски поново ради код Азис-паше, и надгледа тврђаву. Сам каже да није имао никаквог циља у тој служби. У почетку је мислио да ће послужити отаџбини, али касније се уверио да неће ништа урадити. Због тога је отишао у Беч и у Париз, одакле се вратио опет у Београд. Ту је нашао Зморског како преводи српске народне песме. Ускоро је добио писмо из Варшаве, у коме му је мати јављала да му је умро отац. После тога, разочаран, решио се да се врати у Варшаву. Пошто је добио руски пасош, отпутовао је из Београда 29. децембра 1859. г.¹⁴ Из Варшаве ће 1863. г. учествовати у пољском устанку и водиће устанике као генерал. Истакао се у бици на Кобиланки, после чијег неуспеха одлази поново у еми-

Сл. 3. — Из извештаја полиције у Познању од 20. априла 1863, у коме се наводи име Драгомира Рајовића

Fig. 3. — Fragment du rapport de la police à Poznan, daté du 20 avril 1863 et citant le nom de Dragomir Rajović

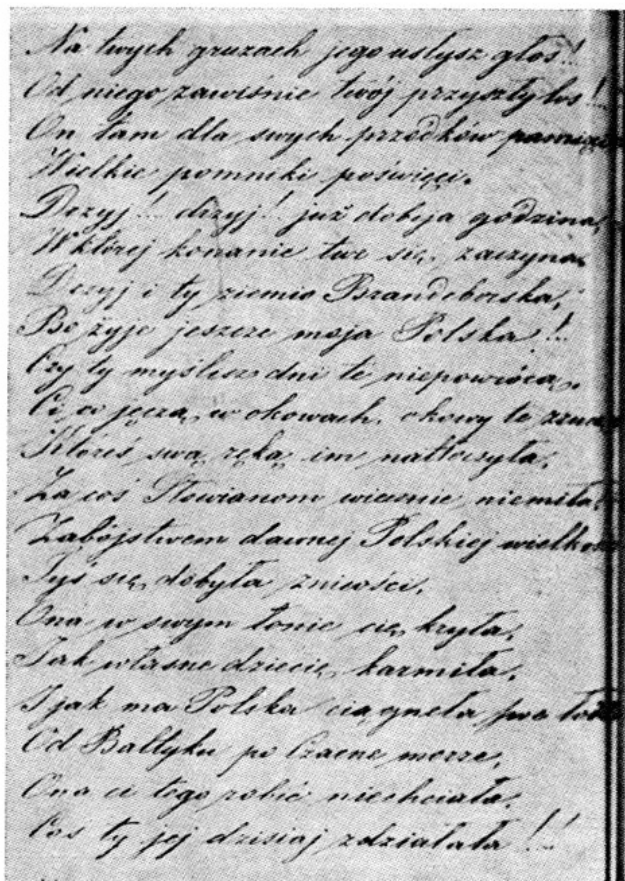

грацију, из које се иза француско — немачког рата 1871. г. враћа у Лавов и ту умире 17. фебруара 1882. г.¹⁵

Антоније Језорањски био је неко време учитељ у Жаркову, где се упознао са сеоским кнезом Јованом Влајићем, у чијој је кући била школа. Добијао је плату, стан и храну. Он је оставио лепе успомене као учитељ. Имао је муку са старим правописом и на своју руку уводио је Вуков правопис. Био је купио и земљу за новце добијене из Пољске од својих, али ју је пред одлазак продао Матији Бану, те се та земља сада зове Баново Брдо.¹⁶

Не може се тачно одредити време када је био учитељ. У списку учитеља у Србији 1851. г. нема Језорањског.¹⁷ У попису школа 1852. г. нема ни школе у Жаркову.¹⁸ У попису 1855. године помиње се учитељ у Жаркову Антоније Изоровић,¹⁹ а већ идуће године га нема. Према томе Језорањски је могао бити учитељ тек после 1851. године, јер је под претњом руске дипломатије те године морао отићи из Београда у унутрашњост земље, као што су то морали учинити и други.²⁰

Језорањски је путовао по Србији да упозна земљу, људе и обичаје. Кумовао је на крштењу деце, ишао у сватове и на славе. Ценио је Србе, за које каже да је то песнички народ, који живи од традиција и своје сјајне прошлости, и који воли отаџбину и зато је храбар у борби. Он је забележио извесне податке, које је нашао о појединим догађајима из историје српског народа. У целини узети, ти су подаци врло интересантни. Осим тога он говори и о обичајима у Жаркову. Према његовом казивању, у сред Жаркова је била крчма. У камину горела је ватра, а на средини је био сто и крај тога буре с вином. Око стола седели су сељаци, који су уз пиће разговарали. Једног дана дошао је у крчму Грк Теодосије, повереник београдског паше. Срби му нису веровали, јер су знали да је пашин човек. Ту је био и председник општине Јован Влајић. Он упита Теодосија одакле долази. Овај му одговори да је већ две недеље на путу по Србији, па није отишао право паше, већ је свратио у Жарково. Поново је неко из пећине крај крчме убио два Турчина, настави Теодосије, а недалеко од тога места турска стража ухватила је Јована, сина Стевана Старчевића. Овај, кад је за то чуо, устврди да његов син није то учинио. Паша ће у року три дана посећи младог Старчевића, нагласи Теодосије, а Старчевић је за то понудио два ћердана од злата, са грла жене и кћери Љубице, само да му спаси сина. Теодосије му одговори да ће му спасти сина ако даде кћер Љубицу

Сл. 4. — Језорањског превод Ненадовићеве „Славенске виле“ на пољски (одломак)

Fig. 4. — La version de la «Feé Slave» de Nena-dović par Jezoransky (fragment)

паши у харем. Старац овај предлог одбије, рекавши да више воли да му син погине но да му буде оскрнављена кћи Љубица. Влајић посаветује Старчевићу да попусти и даде Љубицу, како би добили у времену, јер је знао да паша неће добити Љубицу, а брат би јој био спашен. На крају Старчевић пристане. Теодосије отиде паше и обавести га да је пратио кнеза Милоша по Србији, упозоривши га да кнез нешто спрема противу Турака, јер узима од народа велики порез и за њега купује од Аустријанаца оружје. Паша није поверовала Теодосију. Њега је само интересовала вест о Љубици, чији брат Јован није желео да она дође. Ускоро кнез Милош дође у Жарково да купи порез. Том приликом рекне Старчевићу, да ће му се испунити оно што му је рекао Влајић. Пошто је Влајић прикупио порез и предао га кнезу, овај оде у Кнежевац, а одатле у недељу у тврђаву паше да му преда порез. Када је предавао порез, кнез извади јатаган и убије пашу, ослободи Јована Старчевића и дигне устанак Срба. Тако су испуњене

Сл. 5. — Капија на улазу у Топчидер за време прославе педесетогодишњице Таковског устанка (Фото: А. Јовановић)

Fig. 5. L'arc de triomphe à l'entrée de Topčider pendant la célébration du centenaire de l'Insurrection de Takovo. (photo A. Jovanović)

Влајићеве речи, јер паша није успео да види Љубицу.

Стеван Старчевић, који је био један од најпознатијих у Жаркову, идуће године после ослобођења сина, славио је славу св. Михаила, у другој половини јула. На славу су му дошли кнез, Јован Влајић, игуман манастира Раковице, и други. На славу је био позван и Огњан, који је имао сина Стевана, најлепшег младића у селу. Кнез, Влајић и игуман предложе да се Љубица уда за Стевана Огњановића. Старчевић пристаје и ускоро се венчају Стеван и Љубица.²¹

На крају треба истаћи да је Језорањски преводио Љубомира Ненадовића, *Славенску вилу*. Кад је 1846. г. избила буна у Кракову и овај град био анектиран од Аустрије, Ненадовић је то осудио, као и раније поделе Пољске. Он је 1847. г. у писму *Slavenska vila* изнео ту осуду. Ту је кроз уста словенске виле, која седи на Карпатима и плаче за Пољском, укорио чак и Русију, као мајку Словена, што се с тим актом сложила

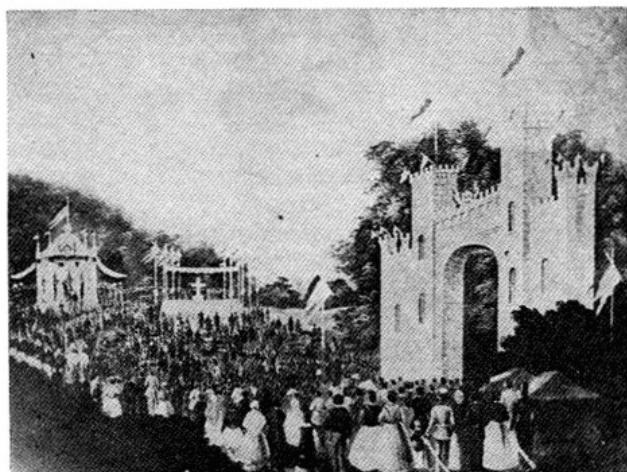
и у њему учествовала. Ова песма је објављена тек 1849. г. ћирилицом у Карловцима, а латиницом у Загребу, и после тога само још једанпут у Никшићу 1928. г.²² Духињски је писао Чарториском из Београда 23. јуна 1851. г. да га поздравља пуковник Језорањски, кога добро зна гроф Замојски из дана борби у Мађарској, и да му шаље превод Ненадовићеве *Славенске виле*, као доказ поштовања, а уз то још и превод Матије Бана *Ode владици*.²³ У ствари, Језорањски је превео само један одломак из *Славенске виле*, свега 157 стихова, под насловом: „Wyjątek z Willi Słowiańskiej napisanej przez Lubomira Nenadovicza w roku 1847. Przetłumaczył z serbsiego Antoni z nad Wisły“,²⁴ тј. Антоније Језорањски, јер је то његов псеудоним. У ово време Ненадовић се био заузео код омладине да се не дозволи прогон Пољака из Србије, како је то Русија тражила, међу којима је био и Језорањски.²⁵

2. Учешће Пољака у прослави 50-годишњице Таковског устанка

Пољаци су у јануару 1863. г. подигли устанак у оном делу Пољске који је био под управом Руса, са централном управом у Варшави. Тај устанак имао је велики одјек у свету, па и код Срба, где је наишао на симпатије, иако су Срби били везани вековним пријатељством и за Русе. Они Срби који су симпатизовали Пољацима чинили су то зато што су веровали у оправданост њихова устанка, и зато су га и помагали.

Сл. 6. — Са прославе педесетогодишњице Таковског устанка (Фото: А. Јовановић)

Fig. 6. — Célébration du cinquantenaire de l'Insurrection de Takovo

овој земљи и противу Аустрије. У допису од 23. новембра, који је објављен 5. децембра 1864. г. бр. 118, јављено је да је у пољском устанку 1863. г. учествовало и неколико Срба. У Љубељском је погинуо Зога (Zega). Неки су послали за ствар пољску нешто новаца и неколико десетина револвера, а то је још драгоценије зато што су, иако чувани од Руса, украдени и послати браћи на Висли. Млади Срби окупљени око „Српског дневника“ били су на страни Пољака.²⁷ И један део српске штампе био је на страни Пољака. Поједини Срби нису хтели напустити Пољаке у њиховој оправданој борби. То се види из многобројних чланака објављених у току устанка.²⁸ Тада су писале о устанку и званичне „Српске новине“. Први напис објављен је 17. јануара 1863. г. и у њему се преноси вест из петроградских новина о догађајима у Варшави. Доцније су вести узимане највише из руских и аустријских листова, али и из пољских, нарочито из „Czasa“ (29. I и 5. II), и то опширно. Од 6. априла уведена је рубрика „Пољска буна“. Иако су „Српске новине“ по писању биле на страни Руса, оне су то чиниле веома опрезно.

Крајем јануара 1863. г. кнез је послао Филипа Христића у Лондон, како би овај утицао на мишљење владе и јавности у питању бомбардовања Београда, јер се у Енглеској веровало да је Србија изазвала то бомбардовање. Христић је тада био на страни Пољака, који су „угњетени“. Он је тада, бранећи Србију, бранио и Пољску.²⁹

Ђорђе Стратимировић сматрао је да пољски народ има право на слободу као и Срби, али је био противу француске политике, која је користила њихов положај.³⁰

Кад је у Нови Сад дошао Пољак Ј. Јаблоњски, као изасланик пољских револуционара, Срби су га са одушевљењем дочекали. На састанку истакнутих Срба говорио је и Светозар Милетић. Он је том приликом тврдио да је судбина Срба везана за Пољску, а не за Русију, и да треба створити уједињену и слободну Пољску.³¹ На овом састанку био је и Јован Јовановић Змај. Он је тада испевао песму под насловом *Пет талира*. Ова песма најбоље сведочи са колико су симпатија Срби пратили судбину Пољака у њиховој борби за слободу. Песма гласи:

Пет талира

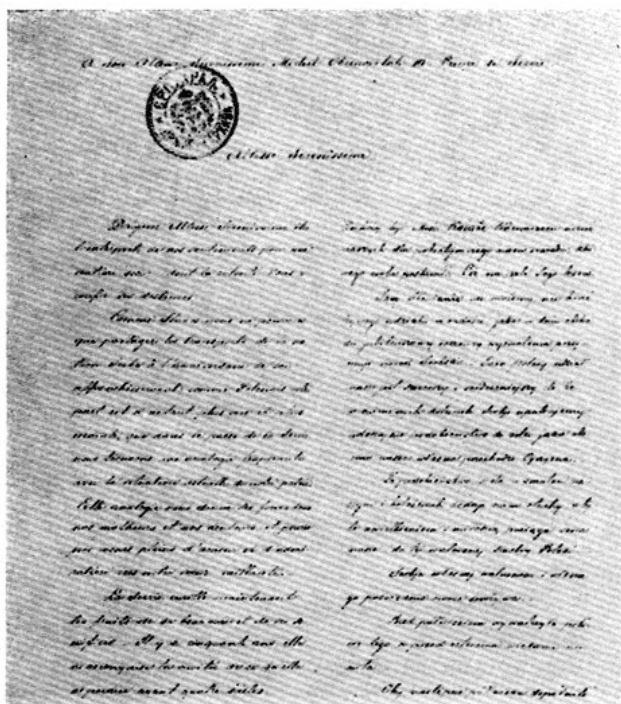
Та није давно — овог лета беше,
кад оно Пољску муке обузеше;
падоше силни, ал' у славу роду,
падоше радо, јер је за слободу,
дадоше пример: шта врлина може...
сад беше пала свом силом, нештедом,

Невоља она, која иде редом,
сад беше пала сред пољске „ојчизне“,
оданде после богзна куд ће стићи,
голи и гладни врли сиротани,
без крова јадни, ко' тица на грани,
крвљу и сузом квасећи гариште.
Ох, камо браће да им бол ублаже...
Европа жали, али не помаже.
Тек гдегде која добра душа
сети се Бога па им удел'пружа;
а ко је близу — што год има даје,
тешко ј' свом слушају уздисаје.

Па тако беше једна млада мома,
и она оста без оца, без дома,
сузећ' са сузним, гладујућ' са гладним,
тужећ' са тужним, јадајућ' са јадним.
Па једном рано — аој, Боже мили! —
Дође где гладна сиротиња цвили,
дође к'о анђ'о несрећнога мира,
подели гладним, болним пет талира,
откуда сребро девојци сиротој?
Откуда њојзи кад гладује сама?
Каз'ћу вам, каз'ћу — мојим Српкињама.
Сирота мома, благо браћи њеној,
та благо свугде где таких жена!
Имала ј' плаву косу до колена,
Свилено злато или златну свилу,
као што Пољак своју пева вилу.
Сети се мома, одреза до главе,
одреза урес овај анђ'о мира,
и чивут даде за њу пет талира.

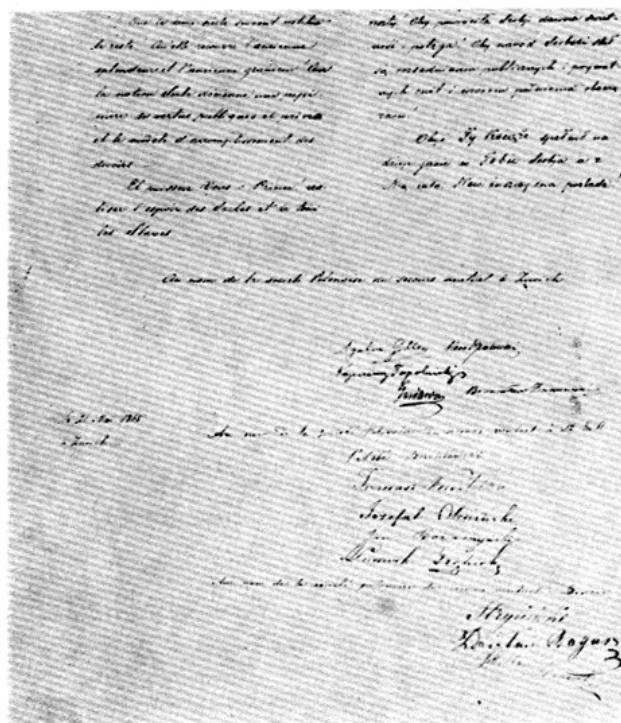
Мени се једнак врзи по памети,
која ће мома ту косу понети,
на ком ће балу дичити се њоме,
са златном косом ове пољске моме!
Ал' то није прича, истина је сама,
можете наћи свуд по новинама,
а ја је сложих у стихове вама,
не би л' је нашла која српска дама,
па нека чита, нек' се делектира,
пред подне кад је фризер усфризира.³²

У споменутом допису, упућеном из Београда 23. новембра 1864. г., који је објавила „Ojczyzna“ 5. децембра и т., бр. 118, јављено је о утицају Руса на српску владу, која је била расписала у немачким новинама конкурс за лекаре, под условом да знају неки словенски језик. Др Изидор Коперњицки је дошао у Кнежевину Србију, али га нису примили зато што је учествовао у пољском устанку 1863. г. Њему је дозвољена приватна пракса. За ове сметње чињене Пољацима није крива Србија, јер је на њу вршен притисак од стране Русије. Међутим, тада је било боље за Пољаке у Србији, пошто им она није отказивала гостопримство. Овога пута дописник је желео да још више нагласи утицај Руса, па је навео пример за то. Према његовом саопштењу на претходној скупштини, када је стигла вест да је

Сл. 10. — Поздрав Пољака из Цириха (прва страна текста)

Fig. 10. — Félicitations des Polonais de Zurich (1ère page)

Сл. 11. — Поздрав Пољака из Цириха (друга страна текста)

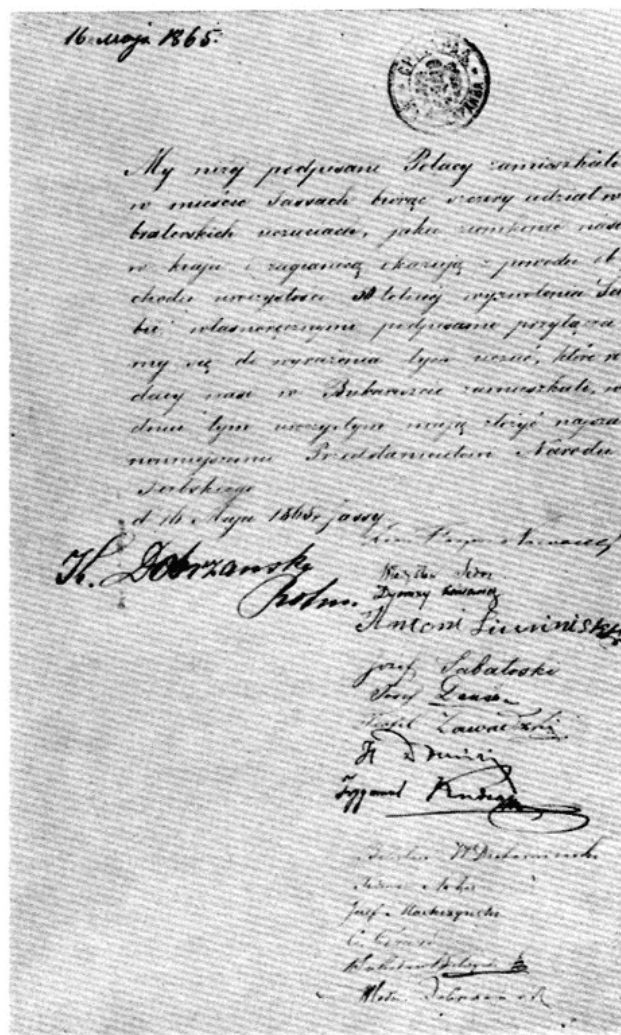
Fig. 11. — Félicitations des Polonais de Zurich (2ème page)

умро Јоахим Љељевељ, вођа левог крила пољске емиграције, решено је да се прогласи 24 часа жалости, да се купе његова сва дела и нештампани рукописи, с тим да се све то изда о трошку државе, али се од тога одустало због односа са Русима. Ова вест, иако је нисам могао проверити, врло је интересантна.

На страни Пољака био је и митрополит београдски Михаило. Он је њихово питање упознао још док је био на школовању у Русији, нарочито у кући Србина Јована Ризнића, који је живео у кијевској губернији, у селу Гопчице, и чија је жена била Паулина, сестра грофа Хенрика и Ернеста Жевуцких. Ризнић је знао пољски, те је читао на пољском обимну литературу. Имао је карту на којој је била приказана подељена Пољска. После устанка у Пољској 1863. г. помагао је Пољаке који су долазили у Србију. Пољак, Леонард Лондкјевић, лекар у Крагујевцу, писао је 1863. г. митро-

Сл. 12. — Писмо Пољака из Јашиа

Fig. 12. — Lettre des Polonais de Iassi

политу: „Долази вама један Пољак, који потребује помоћи. Знајући да ваше високопресвештенство добро разумете положај нас Пољака, послао сам га вама да му помогнете, како би се одржао у Београду.“ За време прославе педесетогодишњице Таковског устанка Пољаци су из Београда упутили митрополиту следећи поздрав: „Мада нас је мали број, који уживамо гостопримство у српској земљи, ипак смемо казати, да изражавајући наше чувство због радости братњег народа, које му сте ви, ваше високопресвештенство, на челу цркве, неколико нас заступа целу Пољску и поздравља вас као доброга Словена и пријатеља Пољске.

Пољска, када би слободна била, из дубине свог словенског срца, рекла би данас Србији: „Сестро! Желим ти да постанеш *Дика Славенства!*“ Тај поздрав потписали су 22. маја 1865. г.: З Милковски (Т. Т. Жеж), А. Верожињски, Ј. Арнут, Фрањо Жолондјовски, Михаило М. Остоја и Павле Слотвињски. На овај поздрав одговорио је митрополит Михаило: „Захваљујем вам на поздраву и желим да ваша отаџбина што пре буде слободна од оних који је черупају.“^{32а}

Кнез Михаило је одобрио да се прослави педесетогодишњица Таковског устанка 1865. г. На прославу су позвани сви живи устаници.³³ Прослава је свечано изведена у Топчидеру. Један део те прославе снимео је познати наш сликар и литограф Анастас Јовановић, који је од 1861. године био управник кнежева двора.³⁴ О самој прослави писано је код нас³⁵ и на страни.³⁶

Када се несрећно окончао пољски устанак 1863. г., многи Пољаци емигрирали су из своје земље и разасули се по целом свету, ојачавши тим ранију своју емиграцију из 1831. г., тј. после такође неуспелог устанка 1830/31. године.³⁷ Тада су неки Пољаци стигли у нашу земљу. Године 1865. у Београду најзначајнији Пољак био је Теодор Томаш Жеж, звани Зигмунт Милковски, члан Пољског демократског друштва, који је овамо био дошао предходне године као представник пољске народне владе у емиграцији.³⁸ Жеж је учествовао у буни мађарској, и са осталим Пољацима прешао је 1849. г. преко Србије за Турску, а 1854. г. поново је долазио у Србију.³⁹ Од његова доласка у Београд, у својству политичког агента за вођење пољске пропаганде, почели су у Србији значајни утицаји пољских демократа. О значају те мисије најбоље говоре објављени документи.⁴⁰ Осим Жежа и других био је ту и Михаило Остоја — Холињски, који се у Београду звао Остоја (краљ). Клуб југословенско-пољски је 29. V

1924. г. пренео посмртне остатке Остоје са Старог гробља на Ново гробље у Београду, са жељом да се касније пренесу у Пољску. У марту 1929. г. умро је у Београду Стеван Клиничински, учесник у устанку 1863. г., родом из познањског краја. Живео је у Београду, где је радио као молер. Године 1929. живела је у Београду кћер једног устаника. То је била Софија Медовић, која је радила у друштву српских жена. Тада су у Београду живеле посрбљене породице: Гонсјоровска, Сондермајер, Лондкјевић итд. Богдан Ханцла био је по оцу Пољак и радио је у Ваљеву као лекар. Богдан је био завршио војну академију. Учествовао је у атентату 1903. г. када је отворио врата на двору. У борбама у Јужној Србији и Македонији борио се под именом Војвода Богдан. Погинуо је у борби као српски официр. На месту где је погинуо налази се споменик. У Београду има улица која носи његово име — Улица Војводе Богдана.⁴¹

За време прославе педесетогодишњице Таковског устанка 1865. г. у Београду, упутили су Србији поздраве и Пољаци из емиграције, и то из разних крајева. Највероватније да су то учинили на залагање Жежа, који је подробно писао о тој прослави.⁴² Том приликом истицао је да кнез Михаило има пред собом задатке: 1. ослобођење српске политике од страног утицаја, 2. давање скупштини потребних права, и 3. савремено организовање народне војске.⁴³ Један број поздрава што су их упутили Пољаци Србији сачувао се, и сада се налази у Државном архиву Србије под сигнатуром „Вариа, кут. 4, мапа честитке и поздрави — Пољаци честитају 50-годишњицу ослобођења Србије. Сачувани поздрави дају се овде на нашем језику или у преводу и фотокопијама оригинала, ради пољског текста и потписа на њима, како би овај материјал могли користити и Пољаци. Ево тих поздрава:

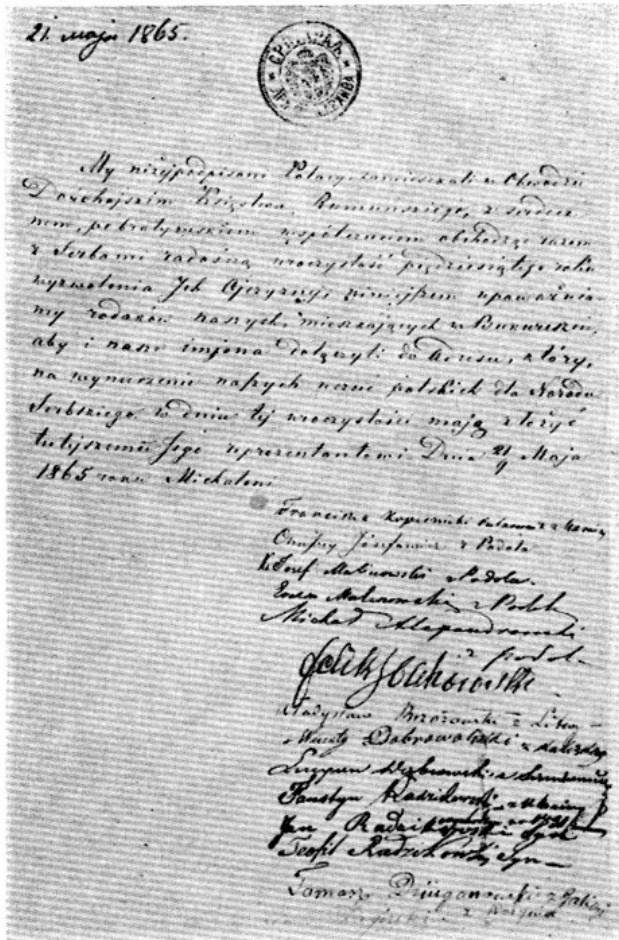
I (види сл. 7—8)

ЊЕГОВОЈ СВЕТОСТИ ВЛАДАЈУЋЕМ КЊАЗУ СРПСКОМ

ВАША СВЕТОСТИ,

Приликом велике светковине српске независности сматрамо за нашу дужност поднети *вашој књажевској светлости* наше честитање и изразити пољске жеље.

Мада нас је мали број само који уживамо гостопримство на српској земљи, ипак смело казати можемо, да, изражавајући наша чувства братњем народу којим *ваша светлост влада*, неколико нас заступамо целу *Пољску*.

Сл. 16. — Писмо Пољака из Михалени
Fig. 16. — Lettre des Polonais de Mihaleni

Као Словени не можемо неучествовати у весељу које на дан прославе јубиларне године ослобођења осећа српски народ. Наш удео као Пољака је још искренији и срдачнији, јер у догађајима кроз које је прошла Србија видимо очигледну сличност догађаја кроз које сада пролази наша отаџбина.

Уколико та сличност у нашој тузи и негови даје нам утеху, утолико поштовање и љубав вуче наша срца тој борбеној сестри Пољске.

Србија ужива своју слободу и плодове свога пожртвовања.

Пре пола века добила је половину тога што је изгубила пре четири века.

Нека се у току идућег пола века добије остало! Нека се поврати Србији давна слава и величина! Нек српски народ буде радни општити и приватних врлина и узору испуњавању обавеза! Нека ти, кнеже, испуниш наде какве у тебе Србија, а са њом цело Словенство, полаже!

У Цириху, 21. мај 1865.

[Следе потписи].

IV (види сл. 12)

Ми долепотписани Пољаци, који станујемо у Јаши, узимајући искрено учешће у братским осећањима која одушевљавају земљаке наше у отаџбини и изван ње поводом свечане прославе педесетогодишњице ослобођења Србије, придружујемо се својеручним потписима, да изразимо она осећања, која ће наши земљаци из Букурешта тога свечаног дана поднети најпоштованијем представнику српског народа.

У Јаши, дана 16. мај 1865. г.

[Следе потписи].

V (види сл. 13—15)

Пољска емиграција у Галацу, желећи да учествује у прослави педесетогодишњице независности Србије, овим писмом изражавамо њеним грађанима братска осећања, највећу симпатију и искрене жеље за стални напредак.

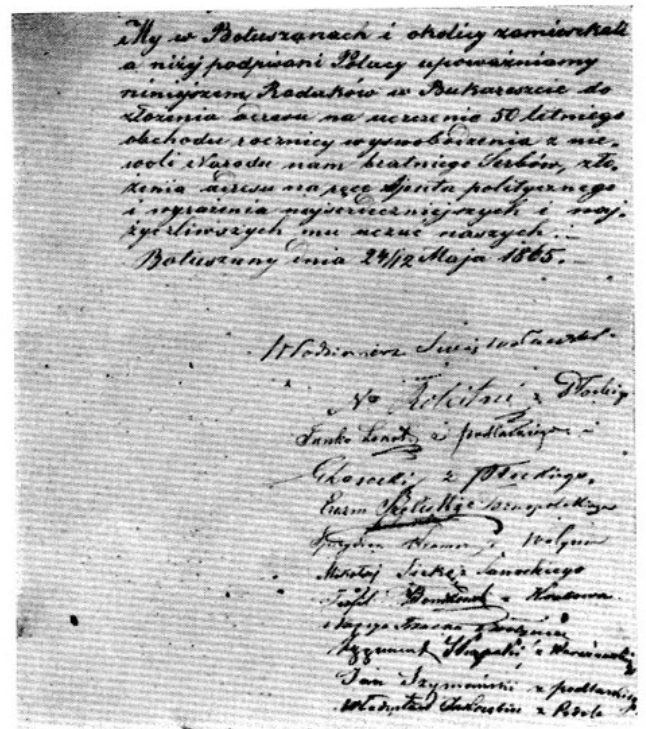
Пошто смо дуго притешњивани ропским јармом, знамо ценити вашу слободу. Вашој слободи свесрдно се радујемо, а независност ваша јача нашу веру у бољу будућност — крепи душе и даје снаге за ослобођење наше земље из канџи тирана.

У Галацу, дана 17/29 маја 1865. године

[Следе потписи].

Сл. 17. — Писмо Пољака из Бутушани

Fig. 17. — Lettre des Polonais de Butisani

VI (види сл. 16)

Ми долепотписани Пољаци, који живимо у дорохаском округу у Румунској Кнежевини, са свесрдним и братским осећањима учествујемо заједно са Србима у радосној прослави педесетогодишњице ослобођења њихове отаџбине. Овим опуномоћујемо наше земљаке који живе у Букурешту да и наша имена унесу у поздрав, у коме ће бити изражена наша пољска осећања српском народу, и на дан те прославе предата тамошњем његовом представнику.

Михалени, дана 9/21. маја 1865. године

[Следе потписи].

VII (види сл. 17)

Ми долепотписани Пољаци, који живимо у Бутушанима и околини, овим опуномоћујемо земљаке у Букурешту да наш поздрав поводом прославе педесетогодишњице наше браће Срба предаду у руке тамошњем политичком представнику и изјаве му најсрдачније и најтоплије наше жеље.

Бутушани, дана 12/24. маја 1865.

[Следе потписи].

VIII (види сл. 18)

Његовој кнежевској светлости Михаилу Обреновићу III, владајућем кнезу Србије

Ваша кнежевска светлости,

Зна се да је недавно пољска крв проливана за слободу своју и других, и у данима жалости и невоље наше отаџбине, нама истиснутим из отаџбине, прослава независности брацког народа важи као наш сопствени народни празник.

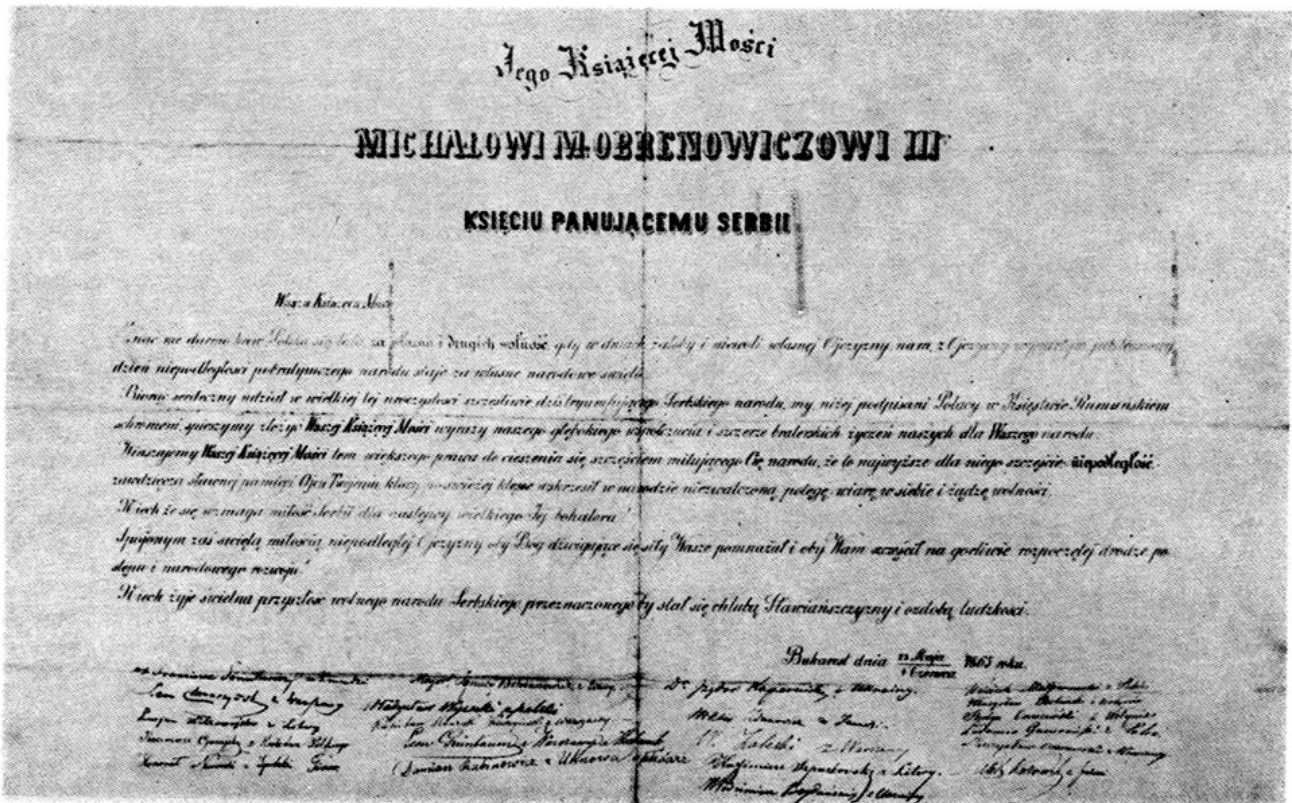
Узимајући искрено удео у великој тој прослави, данас срећно триумфујућег српског народа, ми долепотписани Пољаци у Румунској Кнежевини, хитамо да изјавимо вашој кнежевској светлости изразе нашег дубоког осећања и искрене брацке наше жеље за ваш народ.

Честитамо вашој кнежевској светлости право да се радујете срећи народа, који те воли, јер је то за њега највећа срећа — независност, захваљујући славној успомени твога оца, који је ускоро после пада ускрнуо у народу силу, поуздање у себе и жељу за слободом.

Нека јача љубав Србије према наследнику великог јунака!

Сл. 18. — Поздрав Пољака из Букурешта

Fig. 18. — Félicitations des Polonais de Budapest

Уједињени, пак, светом љубављу независности отаџбине, нека Бог дижуће се силе ваше увећава, и нека вам даде благослова на ревносном путу напретка и народног развитка.

Нека живи сјајна будућност слободног српског народа, одређеног да буде понос Словенству и украс човечанству.

Букурешт, дана 24. маја/4. јуна
1865. године

[Следе потписи].

Пољаци у Паризу прославили су педесетогодишњицу ослобођења Србије на гробу њихова великог песника Адама Мицкјевича. То је било 4. јуна 1865. г. Опште учествовање пољске емиграције у тој прослави означавало је одређивање њене нове политике. Са прославе је упућена честитка српском народу, у којој је било наглашено братство и слога Словена у будућности. На тој прослави одржана је и академија, у којој су узели учешће Чеси и Срби који су живели у Паризу, а од стране Пољака представници свих пољских друштава у емиграцији. Од пољака говорили су, у име својих земљака, Амборски о братском српском на-

роду, а Сивињски о словенској мисији и слози словенских народа, који су много трпели и који треба да добију слободу. После тога отишли су на гробље да се поклоне пољским јунацима, а на првом месту Мицкјевичу. На гробу Мицкјевича говорио је Пољак Александер Хоћко, а после њега говорио је Чех Фрич, који је позвао на братство и заједничку борбу за слободу. Том приликом истакао је да се воде борбе двеју идеја: пољске и руске, које се сукобљавају. Док се не сједине, Словени не могу очекивати напредак. Присутни сплели су венац над гробом Мицкјевича. Сви су били радосни што су се представници Словена, први пут на туђем земљишту, повезали рукама. Тада су певали песму чешку „*Milujme se, nedajme se*, српску о Косову Пољу, и пољску *Z dymet rozarow*. На крају била је закуска, на којој су говорили: Ђетовић, Хоћко, Равита, Србин Милан Аберди — Симић, Парадиски, Јановски, Сивињски и Жулињски. Они су међу собом изломиле један хлеб, у знак јединства словенског рода. На крају приредбе говорио је Сивињски, завршивши паролом: „*Na drodze szynu spotkanie nasze*“ — „На путу дела сретнимо се!“⁴⁴

На жалост, нисам могао наћи поздравно писмо које је упућено из Париза

НАПОМЕНЕ

¹ Коста Спасојевић, *Пред 125-годишњицу школе у Жаркову*, Просветни преглед, Београд, 5. II 1964.

² *Pamiętniki generała Antoniego Jeziorańskiego od roku 1848 do roku 1863*. Łwów 1882. 9—66.

³ Нови паша београдске тврђаве дошао је 3. марта 1850. г. (Срб. новине 15. II 1850).

⁴ *Pamiętniki generała Antoniego Jeziorańskiego*, 108—133.

⁵ Исто, 133—135.

⁶ Архив кнеза Чарториског у Кракову, бр. 5669, 1.993.

⁷ Исто, 1.1141—1144.

⁸ Исто, 1.1183—1191. Према једном списку пољских легионера, који су учествовали у Мађарској буни 1848/49, у Шумли 30. децембра 1849. г. није био Језорањски (*Gazeta Polska, Poznań*, 8. VI — 15. VI 1850; Архив кнеза Чарториског, бр. 5664, 1.195—221).

⁹ *Pamiętniki generała Antoniego Jeziorańskiego*, 121.

¹⁰ Исто, 175—179.

¹¹ И код Омер-паше било је Пољака који су служили, као што су гроф Илињски и други (др Владан Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија*, Београд 1924, 73).

¹² *Pamiętniki generała Antoniego Jeziorańskiego*, 180—204.

¹³ О овом путу по нашим пределима писано је у варшавском листу »*Gazety Codziennej*« 1858 и у »*Tygodniku Ilustrowanemu*« од 1862. до 1865. То је скоро у целини објављено (*Roman Zmorski, Nad Sawą i Drawą*, Warszawa 1956). Прлози КЛИФ, 22/1—2, 1956, 146—148; В. А., Пољскиј славнофилъ Романъ Зморскій 1822—1867, Прагъ 1919). Када је Зморски умро у Дрездену код нас је објављен некролог (Вила 1867, 180). У рукописном одељењу Публичне библиотеке у Варшави, под број 1797, налази се на пољском прерада Матије Бана Мериме. Зморском види најновији рад, који је веома добро написан и запажен: *Milica Jakóbcówna, Roman Zmorski jako znawca i tłumacz ludowej poezji serbskiej*, *Prace Literackie* 1965. VII, 61—97.

¹⁴ *Pamiętniki generała Antoniego Jeziorańskiego*, 234—244.

¹⁵ *Kurjer Paryżki* 1. III 1882; *Wielka Encyklopedia powszechna Ilustrowana*, 31—32, 1903, 936; *J. Grabiec, Rok 1863, Poznań* 1913, 320—322.

¹⁶ Петар К. Влајић, *Сеоски кнез Јован Влајић, гроф Антоније Језорански и Матија Бан, Правда* 3. III 1937; Вера Цвијић, *Свињар из Срема и пољски гроф први учитељи у Жаркову*, *Политика* 27. II 1964.

¹⁷ Архив кнеза Чарториског, бр. 5670, 1.933—939.

¹⁸ Великиј београдскиј календарь за 1852, 178—179.

¹⁹ Исто, 1855, 53—54.

²⁰ Архив кнеза Чарториског, бр. 5670, 1.1097—1115. Рапорт Дукињског од 3. и 9. X 1851. Дукињски је јављао у рапорту од 18 новембра 1851. г. да Језорањски живи у унутрашњости земље и да му је морао осигурати живот за три месеца (исто, 1.1289—1292).

²¹ *Pamiętniki generała Antoniego Jeziorańskiego*, 135—174.

²² Љубомир Дурковић-Јакшић, *Љубомир Ненадовић и Пољаци*, Историјски гласник 1949, 75—80.

²³ Архив кнеза Чарториског, бр. 5670, 581—587.

²⁴ Исто, 1.589—602. Вероватно Ода коју је Бан посветио Његошу 1846 (М. Банъ, *Различне пѣсме*, Београдъ 1853, I, 49—51).

²⁵ Архив кнеза Чарториског, бр. 5670, 1.1035—1038.

²⁶ Др. Младен Јојкић, *Одбор без пера и папира*, Нови Сад 1911, 5; *Политика* 20. V 1940: Република 8. IX 1953.

^{26a} *Zdzisław Grot, Rok 1863 w Zaborze Pruskim, Poznań 1965*, 155—173. Јеврем Марковић је завршио војну школу у Београду у првој класи (1855—1860), а у четвртој (1856—1861) Сава Грујић (Споменица седамдесете годишњице Војне академије 1850—1925, Београд 1925, 270), али Грујића нема у списку где је и Марковић. Драгомир Рајовић је син Цветка Рајовића. Учио је право у Паризу (Народна енциклопедија СХС, III, 659).

²⁷ Јован Скерлић, *Омладина и њена књижевност (1848—1871)*, Београд 1925, 149.

²⁸ Ђорђе Живановић, *Срби и пољска књижевност (1800—1871)*, Београд 1941, 172. Касније је било написа и противу Пољака (Аца Поповић Зуб, *Успомене*, Будим-Пешта 1893, II, 44—47, 85). Због таквих написа су Пољаци, који су живели у Србији, објавили следећу изјаву: „Од неколико година, а особито од године 1863. југословенска штампа, непрестано позивајући Словене: „на слогу и братство споразумевање“ пригрлила је уједно и начело да напада на Пољаке, пребацујући им, „да су изневерили Словенство, да су слепо оруђе напада, да сметају савезу (?) словенском итд.“

У данашњим данима раскомадана Пољска нема слободних органа у штампи који би могли с достојанством одбити таква неоснована нападања.

Ми, дакле, синови те пред Словенством оклеветане Пољске, који живимо на србској земљи, принуђени смо да јавно изјавимо браћи југословенској да је све што се, мање или више, говори о Пољској и Пољацима, исцрпљено и задахнуто неким непријатељским новинама; и да већина словенских новинара говори о Пољској, незнајући њене историје, њене прошлости и њених словенских тежњи.

Нека би г. новинари знали и хтели да читају осим „гражданке“ и по неке пољске новине, они би барем видели како Пољска разуме Словенство и шта жели за себе и за своју браћу.

Нека г. новинари изволе упитати Бугаре у Шумли, Трнави, Филипољу, на Марици и на Дунаву, па ће се уверити да су Пољаци

неупотребљујући сладко-звучне кликовнице: „једноплемена, једнокрвна, једноверна браћа“ — много више делом учинили Бугарима него сви они јучерањи заступници Словенства.

Кад се у години 1863, распета на крст Пољска дигла да отресе са својих руку словенско-германске окове, нађе се неки врсни родољуб словенски и у име правде и братске љубави објави свету, у извесним новинама, да се „таква рана на телу Словенства? као што је Пољска, лечи само ватром и жељезом!“

У години 1865, приликом велике светковине српске, у једној од многих адреса што се послале владаоцу Србије, та „словенству неверна Пољска“, кроз уста својих синова, рекла је Србији: „Сестро! Бог ти помого на путу слободног развитка и да будеш дика Словенству!...“

Пољска за цело и данас гаји она иста осећања, која и 1865. године. За њену сталност јамчи стогодишња борба њена.

Чајковски, Лангевич и други, чија имена преварена југословенска журналистика потрже кад хоће да пребацује Пољска, нису и никада бити неће представници Пољака, те да њихов говор и њихов рад важи као говор и рад Пољске. Све, дакле, што би они говорили и радили тиче се њих самих, а никако целине пољског друштва. Кад дође суђењи дан пољској радњи, Пољска, у којој пониче Собјески и Кошћушко, имаће ваљда тада својих достојних заступника, а за сад наша је лозинка: немешати се у туђе послове.

Југословени! Ми желимо правду и вама и нама, будите, дакле, уверени да нас нећете видити противу вас, али ми желимо да вас не нађемо под барјаком наших непријатеља (Србија, Београд 21. II 1868).

²⁹ М. Ф. Христић, *Србија и Енглеска пре пола века*. Мисија Филипа Христића у Лондону 1863 године, Београд 1910, 1—8.

³⁰ Ђорђе Ђ. Стратимировић, *Успомене Ђорђа Стратимировића*, Беч 1913, 133—136.

³¹ Скерлић, 150; 196. Према тврђењу Аксакова Јаблонски је био у Хрватској 1860, где је истицао да су Кијев, Вилна и Подоље пољски, али то нису Хрвати усвојили (И. С. Аксаковъ въ его писмахъ, Москва 1892, том III, р. 1, стр. 146).

³² Јован Јовановић Змај, *Дела*, књ. III, 1464—1466. О патриотизму Пољака објављена је код нас једна вест, под насловом *Чудновати су ти Пољаци*. Ту се говори како је у граду Плоцку неки шпијун нађен заклан у његовој кући. Столар није хтео да му направи сандук, свештеник није хтео да га опоје, брат да га прати, а гробар да му копа раку. Зато је морала да га упова полиција (Јавор 1862, 272).

^{32a} Др Љубомир Дурковић-Јакшић, *Митрополит Михаило и Пољаци*, Београд 1948, 4—18.

³³ *Дјела Матија Бана*, Београд 1859, IV, стр. I.

³⁴ Даница 1861, 224; Г. Јовановић, *Србско-народна светковина*. Календар за просту 1866. Београд 1866, 56—57.

³⁵ *Педесетогодишња светковина одъ устанка княза Милоша Обреновића I, која е слављена у Топчидеру о Св. Троицама*, Књиге периодичне. Изъ новина прештампао Эремия Обрад.

Караџић трошкомъ своимъ, Београд 1865; Срб. нов. 27. V 1865.

³⁶ J[ęzy Milkowski], *Jubileusz Serbski* [...], Lwów 1865.

³⁷ Код нас су објављене извесне успомене о устанку из 1830/31: *Успомене из пољске револуције по записима једног старог емигранта*. Саопштио Ј. Гајгер. Превео Б. Ј. Јанковић, Панчево 1875.

³⁸ О овом Пољаку писали су Пољаци и Срби, као и други: J. L. Poplawski, *Życie i czyny pułkownika Zygmunta Milkowskiego* (Т. Т. Жежа), Lwów 1902; Maria Bersono Begey, *Zygmunt Milkowski, Contributo alla storia dei raporti polono-slavo nel secolo XIX*, Roma 1935 (Прикази у „Obzoru“ 24. VII 1935); Marja Ostrowska, Т. Т. Жеж (*Zygmunt Milkowski*). Kraków 1936; Jerzy Banbula, *Zygmunt Milkowski a Słowiańszczyzna*, Warszawa 1939; Henryk Batowski, *Milkowskiego misja dyplomatyczna w Belgradzie w roku 1864*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria Nauk Społecznych. Historia, II, 1956, 165—210; Subotin, Т. Т. Жеж wśród Serbów i Chorwatów, *Pamiętniki Słowiański*, Wrocław 1959, 67—85) и Ж. С. Калинић, *Томаж Жеж*, *Летопис МС*, 340, 1934, 235—240; *Живановић*, 196—197; В. Смоховска-Петрова, *България в творчеството на Зигмунт Милковски*, *София* 1955; К. М. Куев, *По вѣпроса за драматизацијата на романа „Асен“ от Зигмунт Милковски у нас*, *Език и литература* 1957, књ. 3, стр. 223—227; Стојан Суботин, *Теодор Томаш Жеж и српска народна поезија*, Прилози КЈИФ, 26, 1960, 235—344; исти, *Два романа Теодора Томаша Жежа (Зигмунт Милковски) из српске прошлости*, *Зборник историје књижевности Одељења литературе и језика САНУ*, 3, 1962, 54—94; исти, *Историјска истина и фикција у роману „Ускоци“ Теодора Томаша Жежа*, Прилози КЈИФ, 28, 1962, 201—213; исти, *Романи Теодора Томаша Жежа са српским и хрватским темама*, *Живи језици*, 4, 1962, 51—58; исти, *Романи Теодора Томаша Жежа (Зигмунта*

Милковског) о Југословенима, Београд 1966. У овим радовима говори се о оном што је Жеж писао нарочито о нама. Треба истаћи његове радове: *Nietania, Święty, Sawa, Studium historyczny*, објављени у „Mrówka“ 1869. и *Piemontyzm Serbski*, „Prawda“ 1867.

³⁹ Teodor Tomasz Jeż (Zygmunt Milkowski), *Od kolebki przez życie. Wspomnienia*, 1936, I, 362—366; III, 127—140.

⁴⁰ Batowski, *Dyplomatyczna misja Milkowskiego*, 165—260.

⁴¹ Leopold Leonard, *Polacy w Serbji przed wiosną światową*, *Ruch Słowiański*, Lwów 1929, 113. Пољаци су 1861. стизали и преко Хрватске (Д. А. ПО, к. 93, бр. 110), а идуће године дошла су два из Русије. Један од њих био је А. Донишевић (или Доничевић), студент медицине из Кијева, стар 20 година. Приликом последњих студентских немира ухапшен је и затворен у тврђаву Кронштат одакле је утекао. Дошао је преко Галиције, Мађарске и Хрватске у Београд, пошто је прешао код Митровице. У Загребу се упознао с Обелом Лукићем, уредником „Pozoga“, Мирком Боговићем, песником, и другима. Многи су га помагали, међу којима и Андрија Торкат Брлић из Брода. Са Донишевићем стигао је из Пољске под Русима, његов колега Лозовски, стар 22 године, који је такође био у Загребу, и који је говорио руски, пољски, француски и немачки (Архива Обитељи Брлић у Броду. Сигн. О. 47. Кореспонденција Орешковићева. Полицијски извештај од 12. VII 1862, у коме Мин. полиције поверљиво јавља Мин. војном оно што је јављено из Београда).

⁴² Т. Т. J[ęzy Milkowski], *Jubileusz Serbski. Pogląd na dzieje serbskie z ostatnich lat pięciudziesięciu*, Lwów 1865.

⁴³ Исти, 54.

⁴⁴ E. Kołodziejczyk, *Z przeszłości słowiańskości w Polsce*, *Świat Słowiański*, Kraków, 1, 1911, 207—208; *Głos Wolny* 1865, 294—298, 302, 300; *Ojczyzna* 1865, нр. 51.

PARTICIPATION DES REVOLUTIONNAIRES POLONAIS A LA VIE DE BELGRADE AU COURS DE LA DEUXIEME MOITIE DU XIXe SIECLE

Dr Ljubomir Durković-Jakšić

Cet article donne deux contributions à l'histoire de la coopération des Yougoslaves avec les Polonais au XIXe siècle.

La première communication faite à l'occasion du 125e anniversaire de l'école primaire à Zarkovo près de Belgrade, parle aussi du comte Anatoine Jeziorański, Polonais qui a pris part à la Révolution hongroise de 1848/49, pour émigrer ensuite en Turquie et pour venir finalement en Serbie. Au moment de la guerre de Crimée il a quitté la Serbie mais il y est revenu en 1856 pour en séjour de trois ans, avant de rentrer définitivement en Pologne.

Jeziorański, connaissait donc bien la Serbie et aimait son peuple, dont il parle d'ailleurs dans ses mémoires. Il avait surtout beaucoup d'estime pour Ljubomir Nenadović et sa *Slavenska vila* oeuvre où Nenadović condamne les voisins de la Pologne qui l'ont morcelée et occupée. Jeziorański

a même traduit un passage de l'oeuvre de Nenadović, la traduction fait partie de ses manuscrits.

La seconde communication, faite à propos du 150e anniversaire de l'Insurrection Serbe à Takovo, parle des officiers serbes: Sava Grujić et Jevrem Marković, frère de Svetozar Marković, qui ont pris part à l'insurrection polonaise de 1863. La communication donne aussi les photocopies et la traduction des félicitations adressées en 1865 aux Serbes par des émigrés polonais, dispersés dans le monde et à l'occasion de la célébration du cinquantenaire de l'insurrection Serbe de Takovo de la libération de la Serbie. Il s'agit de documents précieux exprimant les sentiments des Polonais pour la Serbie et l'admiration de son rôle dans la lutte pour la liberté de son peuple et d'autres peuples vivant sous le joug étranger.